

Aleksandra Đorić¹Univerzitet u Beogradu
Filološki fakultetUDK
821.111(71).09-31 ЕТВУД М.

NADZOR I DISCIPLINA U ROMANU *SLUŠKINJINA* *PRIČA MARGARET ATVUD*²

APSTRAKT U ovom radu se analiziraju društvene prakse u fiktivnoj republici Gilad u romanu *Sluškinjina priča* Margaret Atvud. Navodi se, pre svega, sociopolitički kontekst u kojem nastaje roman, kao i stvarni događaji u ljudskoj istoriji koji su bili inspiracija za društveno uređenje teokratije u Giladu. Fokus ovog rada je na mehanizmima i strategijama kojima se kontrolišu podanici Gilada, a posebno žene. Analiziraju se društveni činoci koji održavaju ograničenu političku moć žena kao što su, pre svega, ginocentrična mizoginija, to jest, nedostatak ženske solidarnosti u Giladu, pa zatim i uspostavljanje i održavanje discipline. Kao podloga za analizu društvenog odnosa nadređeni–podređeni poslužilo je delo Mišela Fukoa *Nadzirati i kažnjavati: nastanak zatvora*. Daljim razlaganjem metoda uspostavljanja dominacije pojavljuju se i kontrola oblačenja, jezika, kretanja i vremena koji imaju bitnu ulogu u instrumentalizaciji ženskih tela da služe patrijarhatu i održavanju hrišćanske fundamentalističke dogme. Uloge sestinstava se razlikuju u ovom cilju, svako sestinstvo je ograničeno u svojim društvenim funkcijama. Tako je jedna od glavnih tema koju ovaj rad obrađuje upravo način na koji se žene koje pripadaju određenom sestinstvu primoravaju da ispunjavaju svoje očekivane društvene funkcije i tako služe vlasti, samim tim žrtvujući ne samo svoja politička prava, već i osnovno pravo na dostojanstven život svake žene pojedinačno.

Ključne reči: Margaret Atvud, *Sluškinjina priča*, solidarnost, ginocentrična mizoginija, distopija

1 E-mail: aleksandra.tpr@gmail.com

2 Ovaj rad je skraćena, za objavljivanje prilagođena verzija master rada odbranjenog u septembru 2021. godine, pod mentorstvom Ane Kolarić, u okviru programa Master akademskih studija Jezik, književnost, kultura na Filološkom fakultetu Univerziteta u Beogradu.

UVOD

Šta ako bi nastala država koja je tehnološki izuzetno napredna, ali u svakom drugom pogledu – posebno kada se radi o ljudskim pravima – stagnira ili nazaduje? Šta ako bi svi učinci borbe za ljudska prava, a posebno prava žena u proteklih dvesta godina, bili izbrisani? Šta ako bi žene izgubile sva politička prava, kao i pravo na autonomiju tela? Šta ako bi svet zadesila velika ekološka katastrofa čija bi posledica bili sterilitet i nizak prirodni priraštaj? Šta ako bi sekularne države prestale da postoje? Šta ako bi sva vlast i politička moć pripala crkvi? Šta ako bi se sve to desilo u jednom društvu u isto vreme?

Kao i sve distopije, roman Margaret Atvud (Margaret Atwood) *Sluškinjina priča* (*The Handmaid's Tale*) kao da proizlazi upravo iz tog pitanja: „Šta ako...?“. U Biblioteci „Tomas Fišer“ na Univerzitetu u Torontu nalazi se zbirka novinskih članaka koji su činili istraživački korpus Margaret Atvud, to jest istorijsku građu za *Sluškinjinu priču* (Howells 2013, 39). Bitni izvori koje Atvud navodi u svojoj zbirci *Writing with Intent* jesu i knjige koje su obeležile njeno detinjstvo, poput Orvelove (Orwell) *1984* i *Životinjske farme*, ali i istorijske knjige o Drugom svetskom ratu, poput Romelove (Rommel) biografije ili memoara Vinstona Čerčila (Winston Churchill). Pored toga, važan izvor tema i motiva bila je kultura puritanaca, koju je istraživala na poslediplomskim studijama engleske književnosti. Roman *Sluškinjina priča* posvećen je Periju Mileru (Perry Miller), njenom mentoru i stručnjaku za puritansku kulturu, te Meri Vebster (Mary Webster), ženi koja je u XVII veku osuđena na smrt zbog veštičarenja.³ Kao polaznu tačku za priču o teokratiji u romanu, Atvud navodi kulturu puritanaca, pošto joj je bilo bitno da totalitarni režim poveže sa religijom. Religija ima važnu ulogu u Giladu, zato što doprinosi neupitnosti autoriteta. Dok je neslaganje o političkim

3 Meri Vebster ili „Poluobešena Meri“ (Half-hanged Mary) je sa 60 godina proglašena za vešticu, a presuda je bila smrt vešanjem. U XVII veku, međutim, još uvek nije uveden „pad“ tokom kog se slomi vrat prilikom vešanja pa je Meri ostavljena da visi celu noć. Kada su došli po njen leš ujutru i otkrili da Meri nije umrla, prema zabrani ponovnog suđenja, po kojoj se osuđeniku ne može suditi dva puta za isti prekršaj, Meri je izbegla kaznu i živela još 14 godina. Kako je Margaret Atvud predvidela da će *Sluškinjina priča* izazvati dosta kontroverzi u javnosti, smatrala je prigodnim da roman posveti nekome ko ima „jaku kičmu“ (Atwood 2005a, 95).

pitanjima u autokratskim režimima upravo to, neslaganje o političkim pitanjima, u teokratiji politički sukob postaje bogohuljenje. Autorka je dosta motiva preuzela iz puritanske kulture, ali i iz iranske monoteokratije koju takođe navodi kao jedan od mogućih modela za režim u Giladu.

Sa Bliskog Istoka potiče ideja za odeću koju nose Sluškinje, a o kojoj Atvud govori u kratkom tekstu „Kada je Avganistan bio u miru” (Atwood 2005c). Ona piše o čadoru, tradicionalnoj odori muslimanki koju naziva ogrtačem nevidljivosti: „moć da se vidi, a da ne budete viđeni” (ibid., 192). Prilikom posete Avganistanu, godinu dana pre vojnog puča 1978. godine, Margaret Atvud je imala priliku da proba čador koji ju je, kako sama kaže, pretvorio u antimateriju. Ovo iskustvo je bilo bitno za *Sluškinjinu priču* jer je, zajedno sa odorama monahinja, školskim uniformama i slikama žena bez lica na kutijama sredstva za čišćenje kupatila *Old Dutch Cleanser*, čador bio osnovna inspiracija za uniforme Sluškinja (ibid., 193).

Vojni nemiri u Avganistanu osamdesetih godina XX veka imali su direktnog uticaja na američku političku scenu. Posle neuspeha tadašnjeg američkog predsednika Džimija Kartera (Jimmy Carter) da izbavi američke taoce zarobljene u Avganistanu, Ronald Regan (Ronald Reagan) postaje predsednik Amerike. Reganova politika je bila u skladu sa tadašnjim neokonzervativnim tendencijama koje preovlađuju i u Kanadi i Ujedinjenom Kraljevstvu osamdesetih godina XX veka. Repatrijarhalizacija društva je bila jedan od okidača za roman Margaret Atvud. Pored antifeminističkih struja unutar vladajućih stranaka vodećih svetskih sila, u Americi se kritikuje odluka Vrhovnog suda u slučaju Rou protiv Vejda (*Roe v. Wade*) kojom je legalizovan abortus. Ovo pitanje predstavlja političko žarište od šezdesetih godina sve do danas, kada je ženama pravo na kontrolu reprodukcije i planiranje porodice neustavno oduzeto ili ograničeno u čak 26 od 50 država SAD u 2022. godini (New York Times 2022). Regan je tokom svoje administracije uspeo da ostvari obećano smanjenje federalnih troškova tako što je smanjio budžet za programe koji su direktno uticali na život žena (na primer, pomoć žrtvama silovanja) (Jadwin 1985, 10). Amerika, koju Atvud naziva eksperimentalnom zonom čovečanstva (Drakulić 1988, 344), bila je idealno mesto za uspostavljanje fiktivne teokratije Gilad.

Pored kritike konzervativizma, satiričnom tonu romana doprinosi i kritika ekstremnih feminističkih pokreta u okviru drugog talasa feminizma.

Sluškinjina priča jasno pokazuje da radikalna separatistička ženska zajednica u kojoj su žene jedine koje mogu donositi odluke koje se tiču prava žena neće nužno garantovati ženama veću političku autonomiju. Dakle, autorka kritikuje konzervativnu tezu da je „ženino mesto u kuhinji”, ali isto tako kritikuje i (naivno) feminističko stanovište da će žene uvek zastupati prava drugih žena samo zato što su sve one žene.

U biblioteci Univerziteta u Torontu našla su se i dokumenta o nacističkim praksama podizanja nataliteta „arijevske rase” u kojima su SS trupama dodeljivane po dve žene, potom svedočenja o podzemnoj poligamiji u državi Juta, kao i članci o tada aktuelnoj globalnoj ekološkoj katastrofi,⁴ koja je za posledicu imala ne samo nizak prirodni priraštaj nego i veći procenat beba sa urođenim anomalijama zbog hemijskog i radioaktivnog oštećenja. Začeće i rođenje zdravog deteta postaju statusni simbol u društvu.

Teme koje je Margaret Atwood obradila, kao što su položaj žena, rodne politike, politička moć crkve, distribucija bogatstva, strukture moći, ekološko zagađenje, kontrola populacije, individualna privatnost i invazija privatnosti, itekako su aktuelne i danas. Iako ekološka katastrofa i religiozni fundamentalizam još uvek nisu poprimili razmere koje je Atwood predvidela, crveni ogrtači i bele kape postali su ipak upečatljivo obeležje feministkinja na protestima za reproduktivna prava žena širom sveta. Kako Atwood sama kaže, distopije su mračne senke koje sadašnjost baca na budućnost. Ona naglašava bitnu odliku našeg vremena, a to je da lakše verujemo u distopije nego u utopije. Utopije možemo samo da zamišljamo, distopije smo već iskusili (Atwood 2005a, 94). Distopije kao što je Gilad nastaju iz analize savremenog društva. One ne nude rešenja za loše društveno uređenje, ali kombinuju satiru i spekulativnu fikciju i na taj način služe kao opomena i upozorenje sadašnjim društvima o tome šta ih čeka u budućnosti ukoliko ne stanu na put radikalizaciji u društvu i konzervativnim političkim tendencijama.

U fokusu ovog rada biće kontrola žena u Giladu. U analizi različitih metoda uspostavljanja discipline i nadzora oslonila sam se na delo *Nadzirati i*

4 Osamdesetih godina nestaju pojedine životinjske vrste, primarno vodozemci, a ugrožene su i druge vrste kao što su polarni medvedi. Uzrok je visok nivo PCB-a (polihlorovanog bifenila) koji se javlja kao industrijski nusprodukt. Ako se zna da ova hemijska supstanca, uključujući sigurno i brojne druge, utiče na sterilitet životinjskih vrsta, logično je zaključiti da one imaju i određeni uticaj na plodnost čoveka (Atwood 2005a, 97).

kažnjavati: nastanak zatvora Mišela Fukoa (Michel Foucault), kao i na rad „Suknja između žene i zemlje” Nikosa Čausidisa za objašnjenje uloge odeće u uspostavljanju i održavanju kontrole. Neophodno je uzeti u obzir i činjenicu da su elementi kojima se vrši kontrola ambivalentna polja koja se mogu iskoristiti i da bi se pružio otpor autoritetu (Svirčev 2012, 128).

NADZOR I DISCIPLINA U *SLUŠKINJINOJ PRIČI*

Uspostavljena vlast u Giladu je totalitarna, moć vladajućeg režima neupitna, a kazne za kršenje zakona brutalne i javne. Žene gube sva prava za koja su se borile više od sto godina: zakon ih tretira kao maloletna lica, zabranjeno im je da rade, da raspolažu sopstvenim novcem i imovinom, ne smeju da izaberu partnera, gube reproduktivna prava, kao i pravo na izbor seksualne i verske orijentacije. Proces je postepen i s vremenom uzima maha u novoj teokratiji. Dakle, kako je moguće da se takoreći preko noći uspostavi totalitarni sistem i jaka disciplina u društvu koje je važno za liberalnu demokratiju?

Podsetimo se, Margaret Atvud se u stvaranju totalitarnog režima poslužila košmarima koje su ljudi širom sveta proživljavali, a sudeći prema aktuelnim dešavanjima na Bliskom Istoku (Rubin 2021; Kohli 2022) i u Sjedinjenim Američkim Državama – i dalje ih žive. Gilad je republika modelovana prema nekoliko totalitarnih režima iz nedavne istorije, te ih autorka navodi kao moguće izvore iz kojih je preuzela opresivne metode dominacije nad ženama, ali i stanovništvom uopšte. U jednom intervjuu, Atvud je izjavila:

„Da bismo razumeli hijerarhiju žena u *Sluškinjinoj priči*, možemo pogledati kako su Britanci preuzeli kontrolu u Indiji. Oni su uspostavili kontrolu između samih Indijaca. U Giladu kontrolu vrše žene. To je moj model kontrole. Takođe pogledajte sovjetski režim pod Staljinom. Pogledajte svetsku istoriju generalno” (Dodson 2012, 104).

Kao što je ranije pomenuto, kultura puritanaca je takođe bila model kojim se autorka poslužila: oni su došli u Ameriku da bi stvorili monolitno društvo gde će isključivo oni imati slobodu da upražnjavaju svoju religiju, dok članovi društva druge verske orijentacije nemaju tu privilegiju (ibid.).

TEHNIKE USPOSTAVLJANJA TOTALITARIZMA I MOĆI U GILADU

KAŽNJAVANJE

Postoji nekoliko tehnika kojima se služe Sinovi Jakovljevi da uspostave potpunu dominaciju u društvu. Između ostalog, to su mučenja, javna pogubljenja u vidu rituala, stroga kontrola i nadzor između društvenih klasa, kao i unutar samih klasa. Mišel Fuko u sada već klasičnom delu *Nadzirati i kažnjavati: nastanak zatvora* naglašava da javno prikazivanje mučenja i smrti nije samo kazna za počinjeni prekršaj, već ima i funkciju zastrašivanja javnosti. Kažnjavanje ima ulogu pedagoško-odgojne mere i prikazuje šta se posmatračima može dogoditi ako odaberu da se pobune protiv vlasti ili prekrše zakone. Kazna se u tom kontekstu vidi kao složena društvena funkcija, koja se ne može izdvojiti iz političkog konteksta (Papo 2012, 2). Javnost ima prvo ulogu posmatrača, a zatim i ulogu svedoka da je kazna izvršena. Sami činovi javnog pogubljenja, odnosno „spasenja” i „grupopogubljenja”, kako ih režim u Giladu naziva, pa zatim i činovi vešanja leševa izdajnika režima na Zidu, jesu podsetnici za Giladijance šta im se može dogoditi u slučaju sukoba sa vladajućom ideologijom.

Bitno je istaći ulogu mučenja, sakaćenja i javnog pogubljenja u uspostavljanju moći. Kršenjem zakona se dovodi u pitanje moć vladara. Zbog toga, kazna u Giladu za prekršaj nikako ne može biti pravedna i izrečena prema učinjenoj šteti. U kontekstu srednjovekovnih monarhija u Evropi, Fuko navodi da je zločin uvek lični napad na monarha budući da je zakon volja monarhova (Fuko 1997, 47). Vlast mora da ponovo uspostavi moć. Da bi to uradila i sprečila pobunu i otpor, ona mora da naplati štetu duplo, i to u vidu javnog poniženja: leševi trule na Zidu ili se nepokorne Sluškinje sakate za najmanje prekršaje. U kontekstu pravičnosti, Fuko želi da podvuče da cilj kažnjavanja nikako nije uspostavljanje ravnoteže, već isticanje asimetrije između nemoći pojedinca koji se usudio da prekrši zakon i svemoćnog vladara koji pokazuje svoju snagu (ibid., 48). Zaista, kazne u Giladu su ekstremne čak i za najsitnije prekršaje, a rastu eksponencijalno sa ozbiljnošću prekršaja: odsecanje prsta ili vađenje oka za pisanje i čitanje, genitalne mutilacije za polnu izdaju kod Sluškinja, pogubljenje za preljubu. Preuveličane kazne mogu se shvatiti jedino kao pokazivanje moći vladajuće klase, odnosno na-

čin da se ta moć iznova potvrdi. Margaret Atvud se poigrava sa otkrivanjem i sakrivanjem kaznenih postupaka. Na primer, posledice sakaćenja su uvek vidljive, ali se postupci nikada ne opisuju detaljno niti prostorije u kojima se ono odvija. Kratkim i šturim opisima postupaka Atvud postiže sablasnu atmosferu u kojoj i strah uspostavlja disciplinu:

„Odvele su je u sobu koja je nekada bila naučna laboratorija. U tu sobu nijedna od nas nikad svojevolumno nije otišla. Kasnije nije mogla da hoda nedelju dana, stopala nisu mogla da joj stanu u cipele, suviše su natekla. Za prvi prekršaj stradaju stopala. Koriste se čelične sajle, raspletene na krajevima. Posle toga šake” (Atvud 2006, 105).

Još jedan dokaz o tome da spoljašnjost nije važna jeste i ukidanje losiona za ruke. Smatra se da negovanje spoljašnjosti pothranjuje taštinu, dok Gilad interesuje samo funkcionalna unutrašnjost. Nakon što su u potpunosti „očišćene” od svojih identiteta, Sluškinje postaju tela koja služe za rasplod: „nismo konkubine, gejše, kutizane... Dvonožne smo utrobe, sveti sasudi, pokretni putiri” (Atvud 2006, 150).

Kada govorimo o kažnjavanju za počinjeni zločin, moramo uzeti u obzir svrhu kazne, kao i njene spoljašnje i unutrašnje aspekte. Spoljašnji aspekt odnosi se na javno iskazivanje moći i uspostavljanje discipline, dok je unutrašnji aspekt usmeren ka samom počinocu odnosno počiniteljki dela. Mučenje ima za cilj obeščaćenje osuđenika/ice, ali i svojevrsno iskupljenje nakon zločina (Papo 2012, 7). Na taj način se vrši korekcija neželjenog ponašanja i uspostavlja ponovna ravnoteža u grupi, ali i izaziva sram za počinjeni prekršaj. Na primer, to što je Džanin u adolescentskom periodu napalo i silovalo više muškaraca u Giladu se smatra zločinom, a žene je kažnjavaju upiranjem prsta i povcima:

„Ali ko je za to kriv?, pita Tetka Helena... Ona je kriva, ona je kriva, ona je kriva, zapevajmo jednoglasno. Ko ih je na to naveo?... Ona ih je navela. Ona ih je navela. Ona ih je navela. Zašto je Bog dozvolio da se desi takva grozota? Da joj očita lekciju. Da joj očita lekciju. Da joj očita lekciju” (Atvud 2006, 84).

KONTROLA TELA I DUHA: HRANA I ODEVANJE

Uspostavljanje kontrole i discipline ogleđa se pre svega u kontroli tela. Kada se radi o velikom broju ljudi neophodno je da ta grupa ima jasno određene zadatke da bi njeno kretanje bilo što predvidljivije i podložno manipulaciji. Kada govori o kontroli tela, Fuko često kao primer navodi vojnike, budući da se vojska prepoznaje izdaleka, kao jedinstvena grupa koja ima određena obeležja. Vojska je sastavljena od običnih građana, koji su prošli kroz sistem koji je od njih sastavio grupu koja je stalno raspoloživa i čije ponašanje prerasta u automatizam (Fuko 1997, 131). Telo se tako kontroliše i iznutra i spolja.

U Giladu svaka društvena grupa ima uniformu koja sugerise njihovu društvenu funkciju. Svaka grupa žena, to jest „sestrinstvo”, izgleda kao mala vojska sa jasnim zadatkom. Sama podela žena u sestrinstva stavlja njihova tela u službu republike i čini telo pokornim, dok su uniforme samo sredstvo prepoznavanja i dodatne kontrole.

Kada govorimo o uniformama, neophodno je osvrnuti se na dužinu haljine kao bitnog modnog detalja koji ima svoje značenje u uspostavljanju kontrole nad seksualnošću. Sve žene u Giladu nose suknje odnosno haljine do poda. Da bih objasnila semiotiku odevanja donjeg dela tela poslužiću se radom Nikosa Čausidisa „Suknja između žene i zemlje”. Autor vidi ljudsko telo kao mikrokosmos koji ima dve glavne celine, koje korespondiraju sa binarnim opozicijama makrokosmosa božanskog i zemaljskog. Telo na gornju i donju polovinu deli struk, pri čemu je glavni deo gornjeg dela tela glava (ovaj deo je povezan sa kulturološkim, pozitivnim i božanskim), dok su u fokusu donjeg dela tela reproduktivni organi (povezuju se sa prirodnim, negativnim, nagonским, biološkim i zemaljskim). U tom smislu, donji deo tela simbolizuje zadovoljstvo, stvaranje i reprodukciju. U isto vreme, baš zbog tih funkcija, simbolizuje i negativno i nečisto, pa se u skladu sa time i vrši odevanje i kićenje ljudskog tela (Čausidis 2009, 203).

Ako nagost simbolizuje prirodu i izaziva biološke nagone kod čoveka, onda bi oblačenje ili pokrivanje određenih delova tela koji su seksualizovani bili kulturološki procesi kojima se obuzdava odnosno potiskuje ljudska priroda. Čausidis naglašava da je seksualni nagon veći prema ženskim polnim organima zbog morfološke tajnovitosti, odnosno skrivenosti i mistike.

Pokrivanje ženskog tela ima za funkciju da zaustavi, odloži i zadrži njegov seksualni potencijal kako bi ga preusmerio u neku drugu sferu, prostor i vreme (ibid., 209). To se najbolje vidi na primeru „ceremonije”. Sluškinjama je zabranjeno da otkrivaju donji deo tela, osim tokom seksualnog odnosa u spavaćoj sobi sa Zapovednikom i Suprugom.

Pokrivanje ženskog tela potiče i od straha od tuđeg pogleda. Bele kape koje Sluškinje nose u šetnji imaju funkciju zaštite od „zlog oka”. Ova praksa potiče iz perioda kada se nije znalo kako dolazi do oplodjenja i koja je funkcija muškarca u reprodukciji. Zato su reproduktivnom činu pripisivane mistične komponente, pa je pokrivanje tela trebalo da zaštiti ženu ne samo od muškaraca, već i od vetra, sunčevog zraka, životinja, semena, ali i od natprirodnih bića kao što su duhovi i demoni. Na taj način žena ostaje zaštićena u svakoj fazi reproduktivnog ciklusa, štiti se od neobuzdane seksualnosti, a kada zatrudni – od pobačaja (ibid., 210).

Ako je telo podeljeno na polovine čiji su glavni delovi glava za gornju polovinu, odnosno genitalije za donju, treba spomenuti i njihova proširenja u vidu ruku i nogu. Ruke, pošto su vezane za glavu, odnosno za racio i božansko, imaju manju autonomiju od nogu koje imaju energiju reproduktivnih nagona. „Za arhaičnu svest i podsvest savremenog čoveka ljudske noge su sastavni deo, pa čak i ekvivalent genitalnog sistema” (ibid., 213). Tako šira zona genitalnog trakta postaje neka vrsta „vektora” koja upućuje na njegovu „sakrivenu suštinu” (ibid.). Sa unutrašnje strane, suknja ima oblik levka koji svojim sužavanjem vodi do vagine. Stoga otkrivanje stopala, kolena i bedara može imati snažne seksualne implikacije.

Uniforma Sluškinja se sastoji iz crvenih rukavica, bogato nabranih suknji do gležnjeva koje su skupljene u ravan okovratnik sa nabranim rukavima (Atvud 2006, 16). Boja odeće takođe ima značenje. U slučaju uniforme Sluškinja, crvena boja, boja krvi, označava menstrualnu krv koja stoji za toplinu, označava plodnost i potencijal za rađanje. Nasuprot crvenoj boji imamo plavu boju uniformi Supruga, koje su hladne, sterilne i deseksualizovane. Plava boja je i boja irisa u romanu, kao i boja Sereninih očiju. Plava je boja neba, ona asocira na nebeska, božanska tela, ona može biti i simbol religiozne čistote i spiritualizma. Džonson je povezuje i sa oštrinom i maskulinošću (Jonsson 2018, 13), budući da su to kvaliteti kojima se osigurava moć u Giladu, a boja haljina Supruga ujedno reprezentuje i njihov društveni

status. U kontrastu sa plodnošću koju simbolizuje crvena boja Sluškinjinih odora, plava simbolizuje smrt (ibid., 14). Tako je plava boja iskorišćena da bi indirektno označila nemogućnost Supruga da začnu, odnosno stvore život. Zelene i braon boje uniformi Tetki i Marti simbolizuju neutralnost i stapanje sa prirodom, koje odgovara nevidljivosti njihovih tela.

Kroj odeće među sestriinstvima tek se neznatno razlikuje, dok je trouglasti oblik suknji odnosno haljina univerzalan za sve žene u Giladu. Suknje kao odevni predmet se mogu pronaći na artefaktima od neolita pa do danas, s tim da osim pokrivanja donjeg dela tela zbog hladnoće i zaštite od vremenskih uslova, imaju i funkciju pokrivanja odnosno *zatvaranja* genitalija (Čausidis 2009, 221). Čausidis navodi dva bitna značenja koja nošenje suknje implicira, a to je povezanost sa zemljom i sa kućom. Kada žena obuče suknju do poda, ona tako pokriva deo tela između struka i zemlje. Veliki komad tkanine funkcioniše kao produžetak tla, podloge po kojoj žena hoda i izgleda kao uzvišenje zemlje iz koje izranja poprsje, tako povezujući gornji deo tela, trup i glavu direktno sa zemljom. „Ovo nam daje za pravo da u takvoj konstelaciji potražimo ikonografsku paradigmu antropomorfovanane boginje Majke-Zemlje” (ibid., 222). Trouglasti oblik suknje podseća na planinu pa se tako ženi pridodaje još jedan božanski identitet, a to je Boginja-Planina, koja se u hrišćanskoj tradiciji pojavljuje kao Bogorodica. Tako se putem odeće ženama u Giladu pripisuje božanski identitet Borodice odnosno Majke Zemlje (ibid.).

Suknje, pored toga što ostvaruju utisak povezanosti sa zemljom, mogu imati i funkciju bukvalnog fizičkog obuzdavanja i kontrole kretanja tela. Suknje Sluškinja su bogato nabrane, a velika količina tkanine na telu može ometati pokrete nogu i usporiti hod, što sugeriše potencijalno slabu pokretljivost i predvidivost kretanja, a to je jedna od glavnih namera giladskog režima.

Svrha uniformnosti sestriinstava u Giladu i sličnosti odevnih predmeta koje nose Supruga i Sluškinje jeste i objedinjavanje dve funkcije žene u društvu: majka koja rađa i majka koja brine o detetu. Ove dve funkcije se razlikuju po bojama: crveno za plodnost koje nose Sluškinje, hodajući inkubatori koji ispunjavaju biološku funkciju rađanja, a plavo za uniforme Supruga, koje preuzimaju društvenu ulogu majke po rođenju deteta. U ovom kontekstu, plave suknje Supruga simbolizuju kuću odnosno dom. Suknja kao kuća služi

da zaštiti dete od spoljašnjih uticaja, od opasnosti, ali predstavlja i ogradaeni prostor u kom dete odrasta pod kontrolom majke.

U Giladu je kontrola tela krucijalna, tako da je poznavanje tela imperativ. Znanje igra značajnu ulogu u sprovođenju moći. Znanje predstavlja potencijal za moć, a moć proizlazi iz znanja. Imati moć znači imati mogućnost da se utiče na ljudsko ponašanje (Papo 2012, 5). Kontrola unutrašnjosti tela Sluškinja postiže se nadziranjem menstrualnog ciklusa i obaveznim mesečnim pregledima kod lekara gde se kontroliše sve, od krvne slike do eventualnog karcinoma. Sluškinjama je zabranjeno da se depiliraju (kao razlog može se navesti naglašena pedocentrična seksualizovanost ženskog tela bez dlaka u XX i XXI veku). Ne treba zanemariti osnovno značenje maljavosti žene: plodnost dolazi s godinama. Pojava dlaka na telu žene znači da ona više nije dete i da je ušla u sledeću fazu svog reproduktivnog ciklusa, to jest da je spremna za trudnoću. Čausidis ovde povlači paralelu između maljavosti genitalnog trakta i vegetacije u prirodi: gusto i kvalitetno bilje označava da je zemlja ispod plodna, pa tako i izrazita maljavost genitalnog trakta implicira plodnost žene (Čausidis 2009, 205). Republika čak odlazi toliko daleko da tetovira Sluškinje identifikacionim brojevima koji im služe kao pasoši. Tako njihova tela postaju, kako to naratorka kaže, *nacionalno dobro*.

Još jedan način kontrole tela u Giladu odvija se pomoću hrane. Sluškinje dobijaju propisane porcije hrane da bi njihovo telo bilo u što boljem stanju za začeće. Ishrana Sluškinja sastoji se od kuvanih jaja, pilećeg batka, povrća, konzerviranog voća, porcije maslaca koja se cela mora pojesti. Zabranjeni su im kafa, čaj, alkohol i cigarete, pa čak i slatko. Kada Sluškinja Džanin zatrudni i kada je izvedu pred Supruge, one je komentarišu u trećem licu, govore o njoj kao o stoci za rasplod: „Jaka devojka, dobri mišići. Među precima nema trovanja pesticidima, proverili smo dosije, opreza nikad dosta. A neka ljubaznija bi možda kazala: Želiš li kolačić, mila? O ne, razmaziceš je, previše šećera im škodi” (Atvud 2006, 127).

Cilj stroge kontrole ishrane jeste da se žensko telo dovede u što bolje stanje za začeće i trudnoću. Istovremeno, ova kontrola ima razarajući uticaj na mentalno zdravlje Sluškinja. Gilad koristi uskraćivanje hrane da bi kontrolisao tela i duše Sluškinja. Uskraćivanjem svih stvari koje su Amerikankama ranije služile kao poslastica izaziva se glad za sitnim nezdravim navikama koje pružaju veliko zadovoljstvo. Tako se Fredovica često priseća kako bi

povremeno pušila cigarete, pila alkohol ili odlazila sa ćerkom da jedu sladoled. Ova glad se kod Fredovice retko manifestuje u vidu potrebe za hranom (ona je retko gladna baš zato što je dobro i kvalitetno hrane). Glad koju oseća izaziva uskraćivanje sitnih nezdravih navika koje su sada zabranjene. Kada sretno japanske turistkinje, ona kaže da joj miris laka za nokte izaziva glad (ibid., 41). Posle malih znakova pažnje koje joj Nik ukazuje pre nego što uđu u nedozvoljenu vezu, ona navodi da se oseća kao reč *krhkotina* i da „niko ne umire od nedostatka seksa. Umiremo od nedostatka ljubavi” (ibid., 115). I još: „Želim da dignem glavu, da mu osetim kožu, on mi izaziva glad” (ibid., 112).

Disciplina tela igra jednu od ključnih uloga u uspostavljanju teokracije. Da bi režim postigao svoje ciljeve, a to su povećanje nataliteta i širenje hrišćanske fundamentalističke dogme, on se služi prinudama, nadzorom, podvrgavanjem rasporedima, vežbanju i reedukaciji, što su glavne metode postizanja dominacije (Papo 2012, 15). Cilj je da se iskoristi potencijal tela podanika tako što će se oni učiniti što poslušnijim i korisnijim. Cilj je pokoriti telo. Metode su detaljni propisi, neprekidan nadzor svih sfera života, nametanje prinuda, zabrana i obaveza (ibid., 3), institucionalizovano sprovođenje discipline nad bednim telima i životima Sluškinja od strane Tetki:

„Htela je da izgledamo anglosaksonski, kao uklesane na grob; ili kao anđeli s božićnih čestitki, poređane u haljinama čistote. Međutim, znala je i duhovnu vrednost telesne krutosti, mišićnog napora: mali bolovi čiste um, govorila je” (Atvud 2006, 212).

Ove metode kažnjavanja i zastrašivanja, poput kontrole odevanja i ishrane, mogu se razumeti kao mnoštvo procesa – često minornih, poput selektivnog uskraćivanja znanja, uspravnog hoda i pognute glave – koji se oslanjaju jedni na druge i međusobno prepliću da bi se objekat oblikovao. Fuko ove metode naziva „sitnim lukavstvima velike difuzne snage, ta suptilna podešavanja, naizgled čedna, ali duboko sumnjiva, ta ustrojstva u službi nečasnih ekonomskih ciljeva ili sramne prisile” (Fuko 1997, 134). Tim metodama se postiže poslušnost tela koje je podložno manipulaciji, njima se obezbeđuje stalna sputanost telesnih snaga i nameće odnos nadređeni–podređeni, kao i poslušnost–korist. Gilad kroz strogi nadzor svakodnevice

sestrinstava Supruga, Tetki, Marti i Sluškinja postiže pokornost i manipulaciju među ženama.

Budući da njihova tela postaju deo javnog domena, jasno je da iz toga sledi otuđenje Sluškinja od samih sebe. Kako priča odmiče, tako Fredovica menja odnos prema sopstvenom telu. Na samom početku, ona se priseća dela svog identiteta koji je činila i telesna lepota, gleda strane turistkinje, njihove cipele sa štiklom, kaiševe na gležnjevima koji liče na sprave za mučenje, njihove kratke suknje. Priseća se kako je mirisao lak za nokte, dodira hulahopki na koži. Svi ti osećaji su sada zabranjeni, zanemareni: „Živele smo kao i obično, zanemarujući. Zanemarivanje nije isto što i neznanje: na njemu mora da se radi” (Atvud 2006, 69).

Njeno telo postaje valuta kojom može da trguje. Fredovica, međutim, ima loše mišljenje o svom telu, bez obzira na to što je telo jedino zbog čega ona vredi u Giladu i što je održava u životu. Njoj je čudna sopstvena nagost, izbegava da pogleda svoje telo. Naziva ga močvarom, ritom i teritorijom koju samo ona poznaje. Žarka Svirčev naglašava da je novi doživljaj tela Fredovice usko povezan sa apsorpcijom, tečnostima, zarazom, prljavštinom i nemogućnošću kontrole (Svirčev 2012, 111). Ona osluškuje svoje telo i primećuje svaki mrmor bola ili probadanje, iščekujući da li će krvariti ovog meseca. Ako počne da krvari znači da nije uspela: „opet nisam ispunila tuđa očekivanja, koja su postala i moja” (Atvud 2006, 86). Ovakva vrsta indoktrinacije se može primetiti na svim nivoima egzistencije podanika Gilada. Gilad koristi sputavanje i kontrolu ženske telesnosti da bi uspostavio i održavao teokratiju. Ženska tela postaju „narativi društvenih zakona, vrednosti i uverenja” (Svirčev 2012, 112).

LINGVISTIČKO REKODIRANJE I KONTROLA KROZ PROSTOR I KROZ VREME

Da bi građani postali idealni objekti za manipulaciju, potrebno je prvo podriti i poništiti njihove postojeće identitete. Pored oduzimanja slobode izbora u odevanju i ishrani, Gilad to postiže nametanjem lingvističkih normi i psihofizičkom dominacijom. U novoj realnosti koriste se pozdravi kao što je „blagosloven plod” ili „pod njegovim okom”, javna pogubljenja osuđenika se nazivaju „spasenjima”, sadističke učiteljice su „Tetke”, a lega-

lizovano silovanje Sluškinja – „ceremonija”. Zvanični jezik teži da odbaci ili potisne prethodni jezik i zameni ga biblijskim diskursom (Kouhestani 2013, 611). Time što odbacuje diskurse prošlosti, dekodira lingvističke znakove i nameće nove kodove, Gilad uspostavlja nov, strogo kontrolisan način komunikacije. Za tu komunikaciju tipične su kovanice modernog prizvuka („molitvagancija” i „grupopogubljenje”), kao i eufemizmi koji kontrolišu percepciju stvarnosti, slično Orvelovom novogovoru.

Margaret Atvud čak i u naučnom diskursu „Istorijskih beležaka” uspeva da ostavi sitne tragove poigravanja sa jezikom. Konferencija se održava u nepostojećem gradu Denaju (Denay, čita se kao /dɛ'naɪ/ i homofon je sa engleskom rečju *deny*, što znači „poricati”) u postojećoj kanadskoj provinciji Nunavut (čita se kao /nʊnəvʊt/, što zvuči kao izgovor fraze *none of it* /nʌn əv ət/ i znači „ništa od toga”). Pomoću principa fonetske asocijacije naziv mesta Denaj, Nunavut se može pročitati i kao *deny none of it*⁵ i aluzija je na evidentnu sumnjičavost profesora Piješotoa u verodostojnost Fredovicinih iskustava pod režimom Gilada.

Sluškinjama je zabranjeno da čitaju i pišu, teme njihovih razgovora su ograničene, njihova komunikacija se naziva amputiranim govorom. Ova jezička kriza se vidi u sceni u kojoj Fredovica pokušava da objasni šta je „ceremonija”. U znak protesta zbog nametnutog termina ona koristi direktan, neeufemistički jezik (Jadwin 1985, 35), to jest pokušava da definiše ovaj čin služeći se izrazima iz pregiladskog jezika:

„Crvena suknja zadignuta mi je do struka, ali samo dotle. Ispod nje Zapo vednik jebe. Jebe donji deo mog tela. Ne kažem ‘vodi ljubav’, jer to ne radi. ‘Kopulira’ bi takođe bio netačan izraz, jer on implicira dvoje ljudi, a ovde postoji samo jedan. Ni ‘siluje’ ne valja: ne dešava se ništa što ja nisam prihvatila. Nisam imala mnogo izbora, ali nekog ipak jesam, i odabrala sam ovo” (Atvud 2006, 107).

Gilad nastoji da uspostavi, kako Tetka Lidija kaže, „ordinarno”. Kako bi se postigla nova normalnost nužno je da tranziciona generacija pretrpi i prihvati promene. U svetu budućnosti više nema *slobode da*, već samo

5 Grub prevod na srpski bi glasio „Ne poricati ništa”.

slobode od (ibid., 36). Pošto svako sestrinstvo preuzima jednu društvenu funkciju koja se smatra ženskom, Sluškinje mogu biti zahvalne zato što imaju slobodu *od* zaposlenosti, *od* kućnog rada, *od* intimnosti sa muškarcem, *od* odgajanja deteta. Mogu da se posvete samo reproduktivnoj funkciji. One su primorane da proživljavaju traumu silovanja svakog meseca pod kodom „ceremonije”, da veličaju ponižavanje i zlostavljanje kao blagoslov i da budu zahvalne na šansi da se ostvare kao pokretni inkubator za Zapovednike i njihove Supruge.

Režim zaista i uspeva u uspostavljanju *ordinarnog*. Jedna od metoda kojom se služi jeste naizmenično smenjivanje retkih i kratkih, ali ekstremnih vidova nasilja sa *malim* opresijama kao što su kontrola hrane, odevanja i svakodnevice uopšte. Margaret Atvud uspeva da izazove kod čitalaca osećaj nelagode zbog sveprisutnog opreza i straha same naratorke i sablasne atmosfere Gilada. U četrdeset trećoj glavi dešava se „spasenje”, a potom i jedno „grupopogubljenje”. Počinilac je silovao dve Sluškinje, od kojih je jedna zatrudnela, a druga je imala pobačaj. Kazna za silovanje je smrt. Njega ubijaju Sluškinje: dotadašnje suzbijanje slobode i životinjskih nagona nestaje i one šutiraju i udaraju tog čoveka do smrti. Iako se Fredovica trudi da se drži pozadi, ostale je laktaju i guraju napred tako da ona nema izbora – mora da učestvuje barem kao svedokinja ovog zverskog pogubljenja. Odmah posle ovog čina, Fredovica konstatuje da su se stvari vratile u normalu. Kada kaže „normalu”, ona misli na jezivu giladsku svakodnevicu u kojoj je najgora stvar sveznajuće Oko, a ne krvavi leš nad kojim razularene besne žene iskaljuju sav potisnut bes:

„Stvari su se vratile u normalu. Kako ovo mogu da zovem normalom? Ali u poređenju s današnjim jutrom, jeste normala. Za ručak sam dobila sendvič sa sirom, na crnom hlebu, čašu mleka, seckani celer, konzervirane kruške. Ručak za đače. Pojela sam sve, ne brzo, nego uživajući u ukusu, arome su mi sočne na jeziku. Sada idem u kupovinu, po običaju. Čak se i tome radujem. Rutina mi donosi izvesnu utehu” (ibid., 305).

Disciplinovanje Sluškinja ima i vremenski i prostorni aspekt. Naime, služeći se vremenskim rasporedom, to jest utvrđivanjem dnevnog ritma, organizovanjem obaveznih aktivnosti, regulisanjem repetitivnih ciklusa

(Fuko 1997, 145), postiže se stroga kontrola sestrinstva. Aktivnosti Sluškinja je veoma malo i mahom su ograničene na reproduktivnu funkciju. Izuzetak je odlazak u nabavku. Nabavka je primer za maksimalnu upotrebu tela i vremena podanika. Sluškinje treba da šetaju da bi se telo kretalo i ojačali pelvični mišići, mišići stomaka, te kičma, ali ni to kretanje ne može biti bez cilja, tako da idu u nabavku. Sluškinjama je dozvoljeno da se kupaju samo pod nadzorom Marti, i to da bi se očuvala higijena u funkciji reproduktivnog zdravlja. Ovakvu upotrebu tela i vremena Fuko naziva instrumentalnom kodifikacijom tela (ibid., 149).

Bitnu ulogu u postizanju discipline igra i prostor u kome se odvija reedukacija. Iako se Sluškinje – makar zvanično – ne nalaze u zatvoru i nisu fizički izolovane u ćelijama, one su u početku ograničene na Crveni centar, a kasnije na svoja domaćinstva, te imaju malo kontakta jedne sa drugima. Time se postiže izolovanost jedinke, što Fuko naziva *omeđivanjem svakog elementa ponaosob* ili *parcelisanjem*. Na taj način se izbegava formiranje grupa i razbijaju kolektiviteti (ibid., 138) sa subverzivnim potencijalom, a osigurava predvidivost kretanja grupa i njihova pokornost. Sluškinjama je dozvoljeno da budu u svojim sobama i u kuhinji, u sobu za sedenje smeju da uđu ako ih pozovu Supruge, dok im je ulazak u prostorije Zapovednika zabranjen.

Kretanje grupa je takođe ograničeno na određene delove grada. Na ulicama je vojska, to jest Anđeli sa puškama koji proveravaju pešake na kontrolnim punktovima. Sluškinje mogu da se kreću samo u slučaju odlaska u nabavku i to u paru, dok se Supruge napolju kreću uglavnom kolima. Ovakvom segregacijom, koja podrazumeva ograničavanje kretanja, nedostatak ili nepristupačnost resursima ili uslugama (u Giladu su crkve, škole, univerziteti, biblioteke, prodavnice odeće, restorani, klubovi, bioskopi i muzeji zatvoreni), postiže se prostorna organizacija koja podržava diskriminaciju i izolaciju određenih grupa (Minico 2019, 4). Razbijanje potencijalnih grupa pobunjenica i pobunjenika održava teokratiju i omogućava nesmetan nadzor.

Javni prostori postaju prostori smrti, osvete i propagande kroz „spasenja”, „grupopogubljenja” i „molitvagancije”. Okupljanja vode Tetke. Ostala sestrinstva su raspoređena prema klasama: Supruge i kćeri visokih zvaničnika ili oficira sede na drvenim stolicama, dok su gornje galerije namenjene žena-

ma nižeg ranga, Martama i Ekonomženama. Prostor za Sluškinje ogradaen je kanapom, i kako Fredovica kaže, „predstavlja zabran ili obor za nas, stoga ulazimo u njega, stajemo u redove, veoma uigrano, a zatim se spuštamo na kolena na betonski pod” (Atvud 2006, 234). Sluškinje su u prvom redu, tamo „gde svako može da nas drži na oku” (ibid., 296). Svaki deo ceremonije je režiran i ima svoju funkciju, pa se čak i govori Tetka Lidije malo razlikuju. Ona koristi „iste otrcane fraze, iste parole: baklja budućnosti, kolevka rase, zadatak pred nama” (ibid., 287). Ono što dodatno pomaže u uspostavljanju dominacije jesu državni i verski simboli i amblem u vidu Oka, stereotipne poruke koje se najčešće direktno citiraju iz Biblije, te prikazi koji se urezuju u kolektivnu svest (Minico 2019, 5) i podržavaju mit i kult o sveznajućem Oku u Giladu.

DINAMIKA MOĆI MEĐU ŽENAMA

Margaret Atvud navodi Orvelovu *Životinjsku farmu* kao jedan od modela za despotizam koji vlada u Giladu. Muškarci-Zapovednici su građani prvog reda, ostali muškarci su građani drugog reda, dok su žene građanke trećeg reda. U Giladu, dakle, postoji mala grupa koja ima najveće privilegije i kontroliše ostatak stanovništva. Kao što svinje u *Životinjskoj farmi* dobijaju mleko i jabuke, tako elita u *Sluškinjinoj priči* dobija plodne žene (Atwood 2005b, 272). Postoji, međutim, bitna razlika u statusu žena u zavisnosti od toga kom sestinstvu pripadaju, iako su sve građanke trećeg reda. Supruge i Tetke uživaju najveće privilegije, dok su Sluškinje i Marte na samom dnu lestvice i gotovo da nemaju nikakva prava. Da bi Zapovednici mogli da upravljaju republikom i bez ometanja ili otpora mogli da koriste resurse žena, oni se oslanjaju na to da će žene same vršiti međusobnu kontrolu i nadzor. Žene na pozicijama moći su te koje čine da sistem bude ne samo neprijatan, već i opasan za žene na nižem položaju (Callaway 2008, 8).

Nova vrsta mizoginije potiče od samih žena, a nastaje kao direktna posledica gubitka solidarnosti među ženama. Dok solidarnost zadovoljava potrebu za ljubavlju i pripadnošću, nedostatak solidarnosti čini odnose nestabilnim i krhkim. Kada izostane solidarnost, potrebe kao što su samopouzdanje i samoostvarenje individue postaju nedostižne (Kaur Boparai 2015, 5).

Distopija, paradoksalno, ima i tragove utopije. Za Sinove Jakovljeve Gilad velikim delom predstavlja utopiju. Naravno, mora se postaviti pitanje kako, na čiju štetu i po koju cenu se ova utopija konstruiše i održava (Machado-Jiménez 2018, 45). Kombinacijom tradicionalne i ginocentrične mizoginije muškarci zadobijaju pozicije veće moći i održavaju se na tim pozicijama. Patrijarhalne utopije se tako održavaju na račun ženske solidarnosti. Usled nedostatka te solidarnosti dolazi do distorzije stvarnosti za žene, koja sestrinstva pretvara u patrijarhalni instrument, umesto u način povezivanja među ženama. Distorzija stvarnosti je posledica prisilnog prilagođavanja žena na opresivni sistem. Posle distorzije dolazi do „ponovnog rađanja” žena. Tako nove žene Gilada postaju idealni patrijarhalni objekti (ibid., 47).

Vertikalna pokretljivost u okviru društvene hijerarhije Gilada za žene je ograničena. Sestrinstva sa više moći poseduju određene maskuline kvalitete koji ih čine manje ženstvenim, ali im omogućavaju više pozicije i političku moć. Tetke i Supruge su pošteđene reproduktivne funkcije iz različitih razloga. Supruge uglavnom ne mogu da zatrudne, bilo zbog njih samih, bilo zbog sterilnosti Zapovednika. Starije žene koje propagiraju „tradicionalne” (patrijarhalne) vrednosti pripadaju redu Tetki. One su prva linija u reedukaciji Sluškinja. One su prikazane kao mentorke i zadužene su za uspešnu asimilaciju Sluškinja u Gilad (Callaway 2008, 51). Pored muškaraca, one su te koje imaju moć da odlučuju o tome šta je „adekvatno” ponašanje, kao i da biraju metode kažnjavanja i korigovanja „neadekvatnog” ponašanja: „Naravno, neke žene verovala su da nema budućnosti, mislile su da će svet eksplodirati... Govorile su da nema svrhe razmnožavati se... kakva izopačenost. Bile su to lenje žene, kaže. Drolje” (Atvud 2006, 125). U sistemu koji ženu esencijalistički svodi na njenu reproduktivnu funkciju neprihvatljive su žene koje ne žele da budu majke. To stanovište dodatno pojačava ekološka katastrofa i hrišćanski fundamentalizam koji odbijanje majčinstva stavlja van zakona.

Alternativa za Fredovicu bila je da provede ostatak života u Kolonijama sa Neženama, čisteći nuklearni otpad. Uprkos tome, nju osuđuje jedna starija Marta – Rita. Svoje neodobravanje ona iskazuje pasivno-agresivnim gestovima, kao što je krvav neispečen batak. Rita i Kora, mlađa Marta, ponašaju se prema Fredovici kao prema kućnom poslu koji moraju obaviti. Kora, ipak,

pravi ustupke za Fredovicu, recimo ne prijavljuje je ako ne pojede sve sa poslužavnikama. Pri kraju priče Fredovica sumnja da postoji tajna mreža Marti preko kojih Serena Džoj nabavlja sliku Hane, Fredovičine ćerke. To je redak primer ženske saradnje, ali u svrhu ucenjivanja Sluškinje da spava sa Zapovednikovim vozačem. Odnosi solidarnosti među sestriinstvima su praktično zabranjeni, što Margaret Atvud jasno stavlja do znanja na samom početku romana kada sarkastično koristi nepostojeću kovanicu „sororizovati se”. Kako glagol „fraternizovati se” znači „ponašati se kao brat”, naratorka konstatuje da ne postoji odgovarajući glagol sa značenjem „ponašati se kao sestra”. U nedostatku boljeg izraza Fredovica kaže: „Marte ne treba da se fraternizuju sa nama” (ibid., 19–20).

Bitna podela žena u giladskom sistemu jeste na dobre i loše žene. Tetke i Supruge pripadaju dobrim ženama, dok sva ostala sestriinstva čine loše žene. Supruge zaslužuju ovaj status iz više razloga, ali prevashodno zbog toga što, zajedno sa Tetkama, podržavaju hrišćansku fundamentalističku dogmu. Lik Serene Džoj upoznajemo iz perspektive Fredovice. Upoznajemo je kao hladnu i strogu Suprugu, ali i kao ženu koja je, za razliku od Fredovice, označena kao dobra žena. Plava boja njene uniforme simbolizuje sterilitet, što je njena najveća slabost i uzrok njene nesigurnosti. U vremenu pre Gilada Serena Džoj je pevala u horovima i zagovarala hrišćanski ekstremizam u govorima na televiziji. Nakon uspostavljanja Gilada, Serena gubi glas i ostaje vezana za kuću:

„Govorila je o svetosti doma, o tome da žene treba da ostanu kod kuće. Serena Džoj to nije učinila nego je držala govore, ali je tu svoju manjkavost predstavila kao žrtvu koju podnosi zarad opšteg dobra. ... Više ne drži govore. Onemela je. Ne izlazi iz kuće ali joj to ne pristaje. Zacelo je vrlo besna sad kad ju je sustigla sopstvena reč” (ibid., 58).

Serena Džoj je frustrirana žena, kako zbog ograničenja koja joj nameće režim koji je sama zagovarala, tako i zbog toga što taj isti režim nju manje vrednuje zbog steriliteta. Ona se oseća suštinski bespomoćno u ovoj paradoksalnoj poziciji: naime, ona ima moć da nadzire Fredovicu, ali isto tako zavisi od nje. Fredovica Serenu podseća na njenu nemogućnost da rodi, na njenu „jalovost”, to jest bezvrednost u giladskom sistemu vrednosti. Fre-

dovica takođe ugrožava brak Serene Džoj i Freda, bez obzira na detaljno propisana pravila odnosa u tom institucionalizovanom ljubavnom trouglu. Giladski režim postavlja dve žene kao suparnice: „Što se moga muža tiče, reče, on je upravo to. Moj muž. Želim da to bude savršeno jasno. Dok nas smrt ne rastavi” (ibid., 25).

Tetka Lidija na samom početku upozorava Sluškinje da se treba čuvati Supruga, a ne muževa. Ona takođe traži od Sluškinja da pronađu saosećajnost za Supruge: „Oprostite im, jer ne znaju šta čine... Morate shvatiti da su one poražene žene” (ibid., 58). Odatle potiče mržnja koju Serena oseća prema Fredovici. Ta mržnja je najuočljivija u sitnim činovima pokazivanja moći. Pošto je režim legalizovao prevaru na osnovu biblijskog predanja o Rahilji, Vali i Jakobu, Serena je primorana da prisustvuje seksualnom činu, ujedno prevari, svog supruga sa Sluškinjom.

Tokom „ceremonije” Fredovica leži u Sereninom krilu i Serena je drži za ruke. Ovako bliske pozicije tela dve žene, koje spajanjem ruku faktički postaju produžetak jedna druge, trebalo bi da impliciraju da su one jedno telo koje kopulira sa Zapovednikom, začinje plod, nosi bebu i porađa se. Tako Fredovicina plodnost postaje Serenina plodnost. Istovremeno, tako se Sereni daje lažan osećaj kontrole nad ceremonijom. Ona se simbolički buni protiv ovog čina tako što nosi prstenje koje se zariva Fredovici u ruke dok je steže (ibid., 106). Osim sitnih negodovanja koja Serena Džoj pokazuje, sistem i sam pravi nekoliko ustupaka kojima se Suprugama pruža iluzija kontrole, na primer, kucanje pre ceremonije. Soba za sedenje smatra se teritorijom Supruge, a u toj sobi počinje ceremonija čitanjem delova Biblije. Zapovednik prvo mora da pokuca i Serena Džoj mora da mu odobri ulazak. Njen sitni revolt ogleda se u tome što ona čeka neko vreme pre nego što mu dozvoli ulazak, iako ona zapravo nema drugog izbora nego da mu to dopusti (ibid., 99). Sva kontrola koju Supruge imaju u Giladu je ili pasivna, kao u primeru kucanja, ili je u formi vežbanja njihovih ženstvenih društvenih funkcija. Tako je Suprugama dozvoljeno da vode računa o bašti, da bi razvijale žensku prirodnu predispoziciju za negovanje i brigu i pripremale se za buduću ulogu majke.

Zanimljivo je da Serenina frustracija i negodovanje zapravo svedoče o njenom suštinskom odbijanju giladskog sistema. Pored benignog prkosa, Serena se usuđuje na konkretan čin podrivanja sistema kada Fredovici pred-

loži da zatrudni sa Nikom. Na taj način, ona pretenduje da koristi moć koja joj zapravo nije dostupna. U ovom činu Serena Džoj nije sama. Ovde se radi o neuobičajenom međusestrinskom udruživanju Supruga i Sluškinje, pošto njih dve imaju isti cilj – trudnoću. Prebacivanjem težišta društvene moći sa muškaraca na žene, Supruga i Sluškinja vrše subverzivan čin koji prkosi vrednostima Gilada.

Iako Fredovica saraduje sa Serenom da bi ostala trudna, Fredovica ne saoseća sa njom, već je smatra odgovornom za eksploataciju ženskih tela u Giladu i prezire je. Moć koju Fredovica poseduje je usko povezana sa njenom reproduktivnom funkcijom i ona je koristi da pokaže Supruzi da je ona ta koja ima moć. Tako Fredovica, zahvaljujući svojoj plodnosti, prestaje da bude pasivni objekt. Dakle, Serenina i Fredovičina međuzavisnost pokazuje da su one neophodne jedna drugoj da bi preživele, ali među njima nema prave solidarnosti:

„Na ovaj način su zaštićene, mogu na miru da ispune svoju biološku sudbinu. Uz punu podršku i ohrabrenje. E sada, reci mi. Inteligentna si osoba, voleo bih da čujem šta ti misliš. Šta smo prevideli? Ljubav, rekoh” (ibid., 239–240).

U Giladu nedostaje ljubavi u svakom smislu ove reči. Zapovednici su prevideli ljubav u smislu emotivne povezanosti individua u Giladu, a ukoliko ona izostane, nema nade za postizanje autentične solidarnosti (Kaur Boparai 2015, 5). Solidarnost ne izostaje samo između sestriinstava. Špijunažom unutar sestriinstava i prijavljivanjem ponašanja koje nije u skladu sa giladskom propagandom postiže se nepoverenje između žena u istoj grupi. Otuda ne čudi da Sluškinje često mrze jedna drugu. Fredovica tu mržnju oseća prema drugim Sluškinjama, ali i prema samoj sebi, budući da ona pripada tom sestriinstvu. Bitan motiv u priči je pojava duplikata, alter ega. Prilikom prve šetnje sa Glenovicom Fredovica komentariše „obris, crven s belom kapom oko lica, obris kao moj” (Atvud 2006, 29). I još:

„Glenovica i ja sada smo opuštenije jedna pored druge, navikle smo se. Sijamske bliznakinje. Više se ne zamlaćujemo formalnostima kad se pozdravljamo; nasmešimo se i krenemo, u tandemu, glatkim korakom” (ibid., 181).

Iskazivanjem mržnje prema drugim Sluškinjama, Fredovica zapravo govori o sopstvenim strahovima. Dobar primer je njena kritika ponašanja Sluškinje Džanin, jer je ona Sluškinja koja se najbolje uklopila u novouspostavljeni režim. Džanin je njen kukavičji duplikat i ono čega se Fredovica najviše pribojava (Howells 2013, 42).

Sluškinje su, međutim, jedne drugima i najveća uteha i podrška u sistemu koji ih iskorišćava i kontroliše. Kada sazna da se prethodna Fredova Sluškinja obesila, Fredovica provodi dane ležeći na krevetu i gledajući u plafon sa kog je ona visila:

„Tu se ona ljuljala, tek ovlaš, kao klatno; tako smo se ljuljali i kao deca, držeći se rukama za granu. Znači, kad je Kora otvorila vrata, ona je već bila bezbedna, potpuno zaštićena. Ponekad pomislim da je još ovde, sa mnom” (Atvud 2006, 231).

Fredovica pronalazi utehu u svojoj prethodnici, možda baš zato što bivša Sluškinja ne može da je špijunira. Ona sama čini slično kada pronade osušene narcise: kao znak podrške svojoj sledbenici u kući Voterfordovih, ona te narcise presuje i ostavlja ih pod dušekom da bi sledeća Sluškinja mogla da ih pronade (ibid., 111).

Neki autori tvrde da ženski likovi u *Sluškinjinoj priči* ne moraju da se podržavaju da bi preživeli i da su žene mnogo moćnije kao jedinke koje iskazuju protest protiv režima u tajnosti. Svaki subverzivni čin, pa makar bio podstaknut mržnjom prema drugoj ženi, jeste mali korak u ostvarivanju većih prava i postizanju veće moći. Tako Sluškinje, svaka zasebno u domaćinstvu kojem su dodeljene, postižu jedinstvo (Charat 2018, 20). Ovaj zaključak je, međutim, upitan i s razlogom predstavlja jednu od ključnih tema romana. Gilad je uspeo u svojoj nameri da izoluje žene u borbi za egalitarniji društveni poredak time što im je uskratio osnovnu premisu ujedinjenosti, a to je solidarnost. Dok je u *Sluškinjinoj priči* režim taj koji ženama uskraćuje solidarnost, u stvarnosti drugog talasa feminizma sukobi su poticali od žena samih. Podrivanjem svojih sabornica i izostankom empatije i solidarnosti, žene Gilada otežavaju i odlažu svoje pravo spasenje.

ZAKLJUČAK

Distopija Margaret Atvud upozorava buduće generacije. Iako prisustvo žena na vodećim pozicijama ne garantuje političku ravnopravnost žena i zalaganje za ženska prava, odsustvo žena sa pozicija na kojima se donose odluke koje se tiču samih žena može biti opasno. Ono na šta autorka upozorava kreiranjem fiktivnog totalitarnog režima koji eksploatiše ženska tela u korist reprodukcije patrijarhalnog sistema, jeste da su žene jednako odgovorne za svet u kom živimo. U tom smislu, *Sluškinjina priča* je pre svega roman o emocionalnoj, intelektualnoj i građanskoj odgovornosti (Barbé Hammer 1990, 47). Preduslov za promenu sistema u kom je praktično sva moć u rukama nekolicine muškaraca jeste da se uvidi kako funkcionišu opresivne i diskriminatorne prakse kojima se ženama, ali i pojedinim muškarcima, oduzimaju osnovna prava i slobode. Roman *Sluškinjina priča* jeste tako i poziv da se analiziraju aktuelne društvene prakse i pronađu načini da se osigura sloboda, pravičnost i solidarnost među ženama odnosno ljudima.

LITERATURA

- Atwood, Margaret. 2005a. „Writing Utopia.” In *Writing with Intent*, 91–98. New York: Carroll & Graf Publishers.
- Atwood, Margaret. 2005b. „George Orwell: Some Personal Connections.” In *Writing with Intent*, 268–273. New York: Carroll & Graf Publishers.
- Atwood, Margaret. 2005c. „When Afghanistan was at Peace.” U *Writing with Intent*, 191–193. New York: Carroll & Graf Publishers.
- Atvud, Margaret. 2006. *Sluškinjina priča*. Preveo Goran Kapetanović. Beograd: Laguna.
- Atwood, Margaret. 2017. *The Handmaid’s Tale*. London: Vintage.
- Boparai, Mohineet Kaur. 2015. „Like a Phoenix: The Emergence and Deformation of Solidarity.” In *Solidarity, Memory and Identity*, edited by Wojciech Owczarski and Maria Virginia Filomena Cremasco, 4–10. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.
- Callaway, Allana A. 2008. „Women Disunited: Margaret Atwood’s *The Handmaid’s Tale* as a Critique of Feminism.” MA Thesis. San Jose State University.

- Čausidis, Nikos. 2009. „Suknja između žene i zemlje: dijahroni pregled semiotike pokrivanja donjeg dela ženskog tela.” U *Telo i odevanje*, priredio Dragan Žunić, 201–232. Niš: Centar za naučna istraživanja SANU i Univerzitet u Nišu.
- Drakulić, Slavenka. 1988. „Pogovor u *Sluškinjina priča* Margaret Atvud.” U *Sluškinjina priča*, Margaret Atvud, prevela Nedeljka Paravić, 341–348. Zagreb: Globus.
- Dodson, Danita J. 2012. „An Interview with Margaret Atwood.” *Critique: Studies in Contemporary Fiction* 14 (3): 96–104. doi: 10.2307/3178066
- Fuko, Mišel. 1997. *Nadzirati i kažnjavati: nastanak zatvora*. Prevela Ana A. Jovanović. Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Hammer, Stephanie Barbé. 1990. „The World as It Will Be? Female Satire and the Technology of Power in 'The Handmaid's Tale'.” *Modern Language Studies* 20 (2): 39–49. doi: 10.2307/3194826
- Howells, Coral Ann. 2013. „Haunted by the Handmaid's Tale.” In *A Word after a Word after a Word is Power. Saggi per Anna Pia de Luca*, edited by Deborah Saidero, 37–47. Udine: Forum.
- Jadwin, Lisa. 2009. „Margaret Atwood's *The Handmaid's Tale* (1985): Cultural and Historical Context.” In *Critical Insights: The Handmaid's Tale*, edited by J. Brooks Bouson, 21–41. Pasadena, California: Salem Press.
- Kouhestani, Maryam. 2013. „Disciplining the Body: Power and Language in Margaret Atwood's Dystopian Novel *The Handmaid's Tale*.” *Journal of Educational and Social Research* 3 (7): 610–613. doi:10.5901/jesr.2013.v3n7p610
- Machado-Jiménez, Almudena. 2018. „Sorority without Solidarity: Control in the Patriarchal Utopia of Margaret Atwood's 'The Handmaid's Tale'.” *Beyond Philology An International Journal of Linguistics, Literary Studies and English Language Teaching* 15 (3): 43–65. doi: 10.26881/bp.2018.3.02
- Minico, Elisabetta D. 2019. „Spatial and Psychophysical Domination of Women in Dystopia: Swastika Night, Woman on the Edge of Time and *The Handmaid's Tale*.” *Humanities* 8 (1): 1–15. doi: 10.3390/h8010038
- Papo, Demian. 2012. „Foucaultova teorija kazne uz djelo 'Nadzor i kazna.'” Završni rad. Univerzitet J. J. Strossmayera u Osijeku.
- Svirčev, Žarka. 2012. „Taktike otpora u distopijama Margaret Atvud.” *Sveske: časopis za književnost, umetnost i kulturu* 23 (105): 109.

Onlajn izvori

- Charat, Hildegard. 2018. „Competition, Domination and Relationships between Serena and Offred: Challenging Gilead’s Rules and Patriarchy in Margaret Atwood *The Handmaid’s Tale*.” *Diva-Portal*.
<https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1353879/FULLTEXT01.pdf>
- Jonsson, Andrea. 2018. „Enforcing Patriarchal Values.” *Diva-Portal*.
<https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1197474/FULLTEXT02.pdf>
- Kohli, Anisha. 2022. „Here’s What Has Happened in Iran Since the Death of Mahsa Amini.” *Time*, October 8. Pristupljeno: 10.10.2022.
<https://time.com/6220853/iran-protests-mahsa-amini-what-to-know/>
- Rubin, Alissa J. 2021. „Threats and Fear Cause Afghan Women’s Protections to Vanish Overnight.” *New York Times*, September 4. Pristupljeno: 19.09.2021. <https://www.nytimes.com/2021/09/04/world/middleeast/afghanistan-women-shelter-taliban.html>
- New York Times. 2022. „Tracking the States where the Abortion Is Now Banned.” *New York Times*, December 12. Pristupljeno: 26.11.2022.
<https://www.nytimes.com/interactive/2022/us/abortion-laws-roe-v-wade.html>

Primitljeno/Received: 1.11.2022.

Izmenjeno/Changed: 07.12.2022.

Prihvaćeno/Accepted: 13.12.2022.

Surveillance and Discipline in *The Handmaid's Tale* by Margaret Atwood

Aleksandra ĐORIĆ

University of Belgrade
Faculty of Philology

Summary: This essay analyses the social practices in the fictive republic of Gilead in Margaret Atwood's novel *The Handmaid's Tale*. I introduce the sociopolitical context in which this novel is written, as well as real-life events that inspired the established theocracy in Gilead. The focal points of this essay are the mechanisms and strategies by which the Gileadeans, mainly women, are controlled. I analyse the social factors that further sustain the limited political power of women, mainly the gynocentric misogyny, as well as methods of establishing and maintaining discipline. I used Michel Foucault's *Discipline and Punish: The Birth of the Prison* to analyse superior vs inferior social dynamics. Through further study of the methods of establishing dominance, it is clear that the control of appearance, language, space, and time is crucial to instrumentalising female bodies to serve the patriarchy and support Christian fundamentalism. The sisterhoods play different roles in perpetuating this establishment, but every sisterhood is limited in its social functions. One of the main topics of this essay is how women who belong to a certain sisterhood are forced to oblige by their expected social functions, thereby serving the government and sacrificing not only their political rights but the fundamental right to a dignified life for every woman individually.

Keywords: Margaret Atwood, *Handmaid's Tale*, solidarity, gynocentric misogyny, dystopia